ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 329 (477)
DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-7-12

**Юрій
КИРИЧЕНКО[©]**
доктор юридичних
наук, доцент

**Ганна
ДАВЛЕТОВА[©]**
асистент кафедри

(Національний університет “Запорізька політехніка”)

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У СУЧАСНИХ ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. Визначено місце політичних партій у політико-правовій системі суспільства. Запропоновано загальні напрями подолання проблемних ситуацій діяльності політичних партій в Україні.

Ключові слова: політичні партії, діяльність політичних партій, державне будівництво.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України постає питання щодо формування сприятливих умов, необхідних для створення повноцінного демократичного суспільства. При цьому особливе місце належить політичним партіям, що складають основу політичної системи. Політичні партії відіграють важливу роль в організації та здійсненні політичної влади, виступають своєрідним посередником між громадянським суспільством та органами державної влади, впливають на формування суспільної думки та позицію громадян, які безпосередньо беруть участь у виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Саме політичні партії формують національні інтереси та втілюють їх у життя шляхом реалізації власних програм. Тому звернення до проблеми ролі політичних партій у сучасних процесах державного будівництва є актуальною темою для тих європейських держав, які вибудовують демократію.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям для дослідження розвитку політичних партій в Україні стали насамперед роботи вітчизняних учених В. Бебіка, М. Головатого, М. Михальченко, А. Романюка, А. Колодія, В. Полохало, А. Білоуса, В. Литвина, М. Обушного, М. Примуша, А. Романюка, Ю. Шведа, В. Баштанника, Л. Гонюкової, О. Дем'янчука, В. Ребкала, О. Радченка та інших.

Водночас попри значну кількість наукових праць, присвячених різним аспектам діяльності політичних партій, деякі питання окресленої проблематики потребують подальшого дослідження.

© Кириченко Ю.В., 2020
ORCID iD: <http://Orcid.org/0000-0002-1212-1622>
kirichenko_yuriy84@ukr.net
© Давлетова Г.В., 2020
kirichenko_yuriy84@ukr.net

Метою статті є вивчення ролі політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні, виявлення та усунення перешкод для їх якісного функціонування.

Виклад основного матеріалу. У політико-правовій системі суспільства особливе місце посідають політичні партії, які є породженням і частиною громадянського суспільства та неодмінним елементом сучасних демократичних режимів. Як зазначає С. С. Сон, політичні партії – це не тільки об'єднання громадян, які створюються для реалізації та захисту політичних, економічних та соціальних інтересів, а також і суб'єкти владних відносин, утворені відповідно до конституційно-правових норм громадянами України. Діяльність політичних партій розповсюджується на всі сфери суспільного та державного життя і саме тому потребує належної конституційно-правової регламентації [1, с. 456]. Метою діяльності будь-якої політичної партії є реалізація певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що може бути досягнута лише за допомогою обіймання політичними діями державних посад.

Політичні партії беруть безпосередню участь у творенні державної політики, реалізуючи свої програми. Вплив політичних партій на творення та здійснення державної політики – це не тільки важлива теоретична, а й практична проблема, оскільки пов'язана з розподілом повноважень між гілками влади, із питаннями оптимізації державно-владних відносин, ефективного творення та результативного здійснення державної політики.

На сучасному етапі розвитку суспільства політичні партії здійснюють свою діяльність за такими напрямками: робота представників політичних партій в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; участь у виборах органів державної влади та органів місцевого самоврядування; сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, що передбачає сприяння формуванню та розвитку їх політичної правосвідомості. Наведені напрями діяльності визначають роль та значення політичних партій у сучасному демократичному суспільстві, що детермінує практичну необхідність ефективізації їх діяльності та вдосконалення національного законодавства України у цій сфері.

На думку А. Й. Француза, «одним з основних завдань, яке стоїть перед Україною в процесі розбудови демократичної політичної системи, є посилення ролі політичних партій як у політичному житті в цілому, так і безпосередньо у здійсненні державної влади» [2, с. 5].

Основним призначенням політичної партії є сприяння формуванню та вираженню політичної волі громадян шляхом різних форм участі партій у політичному житті. При цьому, як зазначає Н. Гаєва, завоювання та здійснення влади не повинні розглядатись як самоціль. У протилежному випадку групові політичні інтереси, що спрямовані на здобуття державної влади шляхом впливу на суспільну свідомість, домінуватимуть над основним завданням політичної партії – вираженням політичної волі громадян [3, с. 213].

Політичні партії є одним із базових інститутів сучасного суспільства, вони активно впливають на діяльність органів державної влади, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в державі, тощо. Саме через політичні партії відбувається участь народу в управлінні суспільними справами. Виражаючи інтерес різних соціальних спільнот, вони стають сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством. Народ має можливість делегувати свої повноваження політичним партіям, чим досягається можливість контролю народу за політичною владою кількома шляхами, що водночас через конкуренцію державних політичних інститутів і політичних партій сприяє зростанню їх відповідальності перед народом.

Проаналізувавши реальну картину діяльності політичних партій в Україні, зосередимо увагу лише на деяких аспектах їх функціонування та пошуку шляхів подолання перешкод у реалізації ними своєї діяльності.

Слід наголосити, що одним із центральних питань, вирішуваних законодавством європейських держав, є визначення загального поняття «політичні партії», їх призначення тощо. Таким самим правовим шляхом пішла й Україна, яка в ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» закріпила визначення поняття «політична партія», під яким розуміється зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [4].

Варто відзначити, що попри законодавче визначення поняття «політична партія» в

юридичній літературі існують різні точки зору щодо його тлумачення. При цьому, як зауважує Н. В. Богашева, у політології виділяють понад 200 визначень політичних партій [5, с. 234]. Не претендуючи на всебічний їх аналіз, розглянемо лише деякі з них. Метою такого виокремлення є можливість визначити сутність політичних партій, їх місце в суспільному житті.

Підходи до визначення терміна істотно залежать від загального контексту, у якому це питання вивчали дослідники. Так, Г. Г. Петришина-Дюг запропонувала під дефініцією «політична партія» розуміти добровільне структуроване об'єднання громадян, яке діє на постійній основі, утворене відповідно до спільності їхніх політичних поглядів, ідей, переконань, бере участь у виробленні державної політики, формуванні органів державної влади та здійсненні публічної влади з метою реалізації політичної волі виборців [6, с. 61]. У той же час політологічний енциклопедичний словник поняття «політична партія» тлумачить як добровільне об'єднання людей, котрі прагнуть домогтися здійснення ідей, які вони поділяють, задоволення спільних інтересів; організована певним чином частина якоїсь соціальної верстви, класу, покликана висловлювати й захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання й виконання, бути її політичним «голосом», «уособленням» окремих групових інтересів [7, с. 474].

Немає єдності щодо розуміння терміна «політична партія» й у зарубіжній літературі. Так, Е. Берк під партією розуміє об'єднання людей, що згуртувалися для сприяння загальнонаціональному інтересові своїми спільними зусиллями на якійсь певній, спільно погодженій zasadі [8, с. 541]. А К. Іонеску вважає, що політична партія являє собою угруповання або постійну асоціацію індивідів, добровільно об'єднаних за ідеологічною близькістю та спільними політичними переконаннями, створену на територіальному рівні на базі певних суворих принципів організації та дисципліни, мета якої зафіксована у програмі або статуті та полягає у проголошенні та здійсненні, у ході виборчої та парламентської змагальності з іншими партіями, певної доктрини або політичної концепції щодо розвитку й управління цим суспільством [6, с. 58–59].

Венеціанська комісія запропонувала визначати поняття «політична партія» як об'єднання осіб, однією з цілей якого є участь в управлінні публічними справами через висунення кандидатів на вільних і демократичних виборах [9].

Загальновідомо, що політичні партії утворюються з різних причин, серед яких виділяють: незадоволення частини суспільства своїм становищем у державі; наявність певних інтересів у деяких соціальних груп; наявність різних поглядів щодо політичного устрою суспільства та інших політичних питань тощо.

У переважній більшості європейських держав політичні партії є важливим елементом механізму здійснення народовладдя, а також відіграють роль двигуна, що приводить у дію державний механізм і забезпечує його нормальне функціонування. Так, згідно зі ст. 47 Конституції Португалії, політичні партії сприяють вираженню народної волі та організації політичної влади [10]; за ст. 49 Конституції Італії, політичні партії утворюються для того, щоб демократичним шляхом сприяти визначенню державної політики [11]. У цих державах існування й діяльність політичних партій трактується як невід'ємний атрибут демократичного способу здійснення державного управління. Саме вони уможливають залучення широких верст населення до участі в політичному процесі, проведення конкурентних виборів.

Не стала винятком у цьому процесі й Конституція України, яка у ст. 15 закріпила положення, згідно з яким суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, а також те, що держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією й законами України. Більше того, Основний закон України, як і переважної більшості держав континентальної Європи, гарантує громадянам України право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадянського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, а також указує на те, що політичні партії в Україні сприяють формуванню й вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах [12].

Слід зазначити, що на сьогодні в Україні є актуальними питання, які стосуються діяльності політичних партій. Перш за все це значна кількість зареєстрованих політичних партій, які є недієздатними, тобто їх політична діяльність ведеться формально або

взагалі відсутня. За офіційними даними Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України, в Україні зареєстровано 352 політичні партії [13], із яких 48 фактично не функціонують. Підставою для ліквідації таких партій є невисування своїх кандидатів на вибори Президента України та народних депутатів України протягом 10 років.

За цим показником Україна посідає перше місце серед інших європейських держав. Так, у Латвії офіційно зареєстровано 73 політичні партії, у Литві – 38, у Молдові – 45, у Румунії – 124, а в Словаччині – 56. Але попри велику кількість офіційно зареєстрованих політичних партій в Україні довіра населення до їх діяльності перебуває на низькому рівні.

Отже, діяльність політичних партій має вагомe значення для стабільності, зміцнення та розвитку держави. Існування структурно розвинутих і добре організованих політичних партій є певною гарантією протидії корупції та зловживань владою, своєрідним способом контролю за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Висновки. Ураховуючи викладене, слід наголосити, що політичні партії відіграють важливу роль в організації та здійсненні політичної влади. Для якісного функціонування політичних партій в Україні пропонуємо загальні напрями подолання проблемних ситуацій, а саме: запровадження ефективного й неупередженого контролю за діяльністю політичних партій; створення умов для зменшення кількості політичних партій, стимулювання їх об'єднання; установлення ефективних та дієвих санкцій за порушення політичними партіями вимог чинного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Сон С. С. Тенденції розвитку конституційно-правового статусу політичних партій в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 10 (37). С. 456–459.
2. Француз А. Й. Політичні партії і проблеми посилення їх ролі у здійсненні державної влади в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 8 (34). С. 5–15.
3. Гасва Н. Роль політичних партій у системі безпосередньої демократії. *Держава і право: зб. наук. праць*. Вип. 7. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. С. 210–215.
4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
5. Богашева Н. В. До питання про визначення політичної партії. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 50. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010.
6. Петришина-Дюг Г. Г. Поняття та сутність політичних партій. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 538. Правознавство. С. 58–62.
7. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., допов. і переробл. Київ: Генеза, 2004. 735 с.
8. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. Київ, 1997.
9. Керівні принципи та Пояснювальна доповідь щодо законодавства про політичні партії: окремі аспекти: висновок Венеціанської комісії CDLAD (2004) 007 rev. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: матеріали Венеціанської комісії, ОБСЄ/БДПД, ПАРС* / за ред. Ю. Ключковського. Київ: ФАДА, ЛТД, 2008.
10. Конституція Португалії від 2 квітня 1976 року. URL: www.concourt.am/world_constitutions.
11. Конституція Італійської Республіки від 22 грудня 1947 року. URL: <http://italia.ru.com/page/constitutsiya>.
12. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141.
13. Відомості Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України щодо зареєстрованих політичних партій станом на 01.01.2019. URL: <http://minjust.gov.ua/ddr>.

Надійшла до редакції 16.09.2020

References

1. Son, S. S. (2016) Tendentsiyi rozvytku konstytutsiyno-pravovoho statusu politychnykh partiiv v Ukraini [Trends in the development of the constitutional and legal status of political parties in Ukraine]. *Molodyy vchenyy*. №10 (37). S. 456-459 [in Ukr.].
2. Frantsuz, A. Y. (2004) Politychni partiiv i problemy posylennya yikh roli u zdiysnenni derzhavnoyi vlady v Ukraini [Political parties and the problems of strengthening their role in the exercise of state power in Ukraine]. *Byuleten' Ministerstva yustitsiyi Ukrainy*. №8 (34). S. 5-15 [in Ukr.].

3. Hayeva, N. (2000) Rol' politychnykh partiy u systemi bezposeredn'oyi demokratiyi [The role of political parties in the system of direct democracy]. *Derzhava i pravo: Zb. nauk. prats'*. Vyp. 7. Kyiv. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy. S. 210-215 [in Ukr.].
4. Pro politychni partiyyi v Ukraini [On political parties in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnya 2001 roku №2365-III. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2001. № 23. St. 118 [in Ukr.].
5. Bohasheva, N. V. (2010) Do pytannya pro vyznachennya politychnoyi partiyyi [To the matter of defining a political party]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Vyp. 50. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy [in Ukr.].
6. Petryshyna-Dyuh, H. H. (2010) Ponyattya ta sutnist' politychnykh partiy [The concept and essence of political parties]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*. Vyp. 538. Pravo navstvo. S. 58-62 [in Ukr.].
7. Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [Political science encyclopedic dictionary] / uporyad. V.P. Horbatenko; za red. YU.S. Shemshuchenka, V.D. Babkina, V.P. Horbatenka. 2-e vyd., dopov. i pererobl. Kyiv: Heneza, 2004. 735 s. [in Ukr.].
8. Sebain, Dzhordzh H., Torson, Tomas L. (1997) Istoriya politychnoyi dumky [History of political thought]. Kyiv [in Ukr.].
9. Kerivni pryntsypy ta Poyasnyval'na dopovid' shchodo zakonodavstva pro politychni partiyyi: okremi aspekty [Guidelines and Explanatory Report on Legislation on Political Parties: Highlights]: vysnovok Venetsians'koyi komisiyyi CDLAD (2004) 007 rev. Yevropeys'kyy demokratychnyy dorobok u haluzi vyborchoho prava. Materialy Venetsians'koyi komisiyyi, OBSYE/BDIPL, PARYE / za red. YU. Klyuchkovskoho. Kyiv: FATA:LTD, 2008 [in Ukr.].
10. Konstytutsiya Portuhaliyi vid 2 kvitnya 1976 roku [The Constitution of Portugal of 2 April 1976]. URL : www.concourt.am/world_constitutions.
11. Konstytutsiya Italiys'koyi Respubliki vid 22 hrudnya 1947 roku [The Constitution of the Italian Republic of December 22, 1947]. URL : <http://italia.ru.com/page/constitutsiya> [in Ukr.].
12. Konstytutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r. [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 1996. №30 st. 141 [in Ukr.].
13. Vidomosti Departamentu derzhavnoyi reyestratsiyyi ta notariatu Ministerstva yustitsiyyi Ukrainy shchodo zareyestrovanykh politychnykh partiy stanom na 01.01.2019 r. [Information of the Department of State Registration and Notary of the Ministry of Justice of Ukraine on registered political parties as of 01.01.2019]. URL : <http://minjust.gov.ua/ddr> [in Ukr.].

SUMMARY

Yuriy V. Kyrychenko, Hanna V. Davlyetova. Role of political parties in modern processes of state building in Ukraine. The article examines the role of political parties in modern state-building processes in Ukraine. The place of political parties in the political and legal system of society is determined. The general directions of overcoming problematic situations of activity of political parties in Ukraine are offered.

It is noted that political parties play an important role in the organization and exercise of political power, act as a kind of mediator between civil society and public authorities, influence the formation of public opinion and the position of citizens directly involved in elections to public authorities and local governments.

It is determined that in a modern democratic society, political parties carry out their activities in the following areas: the work of representatives of political parties in public authorities and local governments; participation in elections of state authorities and local self-government bodies; promoting the formation and expression of political will of citizens, which involves promoting the formation and development of their political legal consciousness. These areas of political parties determine their role and importance in a modern democratic society, which determines the practical need to improve their activities and improve the national legislation of Ukraine in the field of political parties.

Political parties are one of the basic institutions of modern society, they actively influence the activities of public authorities, economic and social processes taking place in the state and so on. It is through political parties that the people participate in the management of public affairs. Expressing the interest of different social communities, they become a link between the state and civil society. The people have the opportunity to delegate their powers to political parties, which achieves the ability of the people to control political power in several ways, which at the same time through competition of state political institutions and political parties contributes to increasing their responsibility to the people.

It is noted that the political science literature has more than 200 definitions of political parties. And approaches to the definition of this term significantly depend on the general context in which this issue was studied by the researcher.

It was emphasized that today in Ukraine there are important issues related to the activities of political parties. First of all, it is a significant number of registered political parties that are incapable, ie their political activity is conducted formally or not at all. According to official data from the Department of State Registration and Notary of the Ministry of Justice of Ukraine, 352 political parties are registered, of which 48 political parties do not actually function. The reason for the liquidation of such parties is not to nominate their candidates for the election of the President of Ukraine and People's Deputies of Ukraine for 10 years.

According to this indicator, Ukraine ranks first among other European countries. Thus, 73 political parties are officially registered in Latvia, 38 in Lithuania, 45 in Moldova, 124 in Romania, and 56 in Slovakia. However, despite the large number of officially registered political parties in Ukraine, public confidence in their activities is low.

It is concluded that political parties occupy a special place in the political and legal system of society and play an important role in the organization and exercise of political power, as well as a kind of mediator between civil society and public authorities.

The general directions of overcoming problematic situations of activity of political parties in Ukraine are offered, namely: introduction of effective and impartial control over activity of political parties; creating conditions for reducing the number of political parties, encouraging their unification; establishment of effective and efficient sanctions for violation of the requirements of the current legislation of Ukraine by political parties.

Keywords: *political parties, activity of political parties, state building.*

УДК 340.13:344

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-12-20

Роман КІРІН[©]

доктор юридичних наук, доцент
(Інститут економіко-правових досліджень
ім. В. К. Мамутова НАН України)

ПРАВОВА ОСНОВА ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Розглянуто питання забезпечення передумов систематизації сучасного масиву правової основи протимінної діяльності в Україні та виявлення теоретико-прикладних особливостей формування її змісту, визначено специфіку відносин протимінної діяльності, необхідність та можливість виділення цих відносин як самостійного предмету правового регулювання.

Ключові слова: *правова основа, протимінна діяльність, стандарт, конвенція, вибухонебезпечні предмети, систематизація.*

Постановка проблеми. Через шість років від початку збройного конфлікту на Сході України міни та вибухонебезпечні предмети (далі – ВНП) все ще призводять до загибелі та поранень цивільних громадян.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ ООН) задокументувало, що в період з квітня 2014 р. по грудень 2019 р. від мін постраждало понад 1 000 осіб: 327 цивільних громадян загинуло, а ще 750 – зазнало травмувань. Згідно зі звітами УВКПЛ ООН, лише у 2019 р. на Сході України від мін загинуло 17 осіб, ще 42 особи зазнали травм та каліцтв, а Україна залишається однією з найбільш замінованих країн світу. Великі ділянки території по обидва боки «лінії зіткнення» залишаються забрудненими наземними мінами і ВНП, через які цивільне населення не має безпечного доступу до сільськогосподарських земель, шкіл та інших основних послуг [1].

Реальна чи потенційна наявність мін, мін-пасток, протитранспортних мін, касетних боеприпасів чи будь-яких інших ВНП ускладнює життя цивільного населення, руйнує інфраструктуру та перешкоджає наданню базових послуг на Сході України, наражаючи на небезпеку цивільне населення, зокрема найбільш вразливі верстви: дітей, людей старшого віку та осіб з інвалідністю.

До 2019 р. Україна залишалася однією із небагатьох країн світу, в якій нормами чинного законодавства не було врегульоване питання здійснення заходів у сфері протимінної діяльності (далі – ПМД), тому у ЄС привітали прийняття 06.12.2018 р. парламентом Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» (далі – закон про ПМД) [2], який набув чинності 25.01.2019 р., для ефективного реагування на забруднення мінами та боеприпасами, що не вибухнули, у регіоні, ураженому конфліктом [3].

© Kirin P.C.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

kirinr@ukr.net